

Наталія Савченко,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Значні зміни, що відбуваються в Україні, економічних, соціальних та культурних процесах, модернізація освіти висувають нові вимоги до якості підготовки майбутнього вчителя. Проблема індивідуального іміджу як відображення внутрішньої культури особистості в педагогічній науці спеціально не вивчалася. Діяв зовнішній фактор імідж професії, який, як передбачалося, повинен створюватися державою. Сучасні вимоги освіти такі, що як би не був професійно підготовлений учитель, він просто зобов'язаний постійно вдосконалювати свої особистісні якості, створюючи, таким чином, власний імідж. У сучасних дослідженнях поняття імідж майбутнього вчителя трактується неоднозначно. Автори акцентують увагу на окремих його сторонах. Коли мова йде про імідж вчителя, за основу береться соціально-психологічний контекст, розглядається його прояв у ситуаціях взаємодії вчителя з учнями, батьками, колегами.

Так, А. А. Калпужний розуміє імідж майбутнього вчителя як соціально-психологічну категорію, соціальну перцепцію. На його думку, імідж – це образ, уявлення, методом асоціацій наділяє об'єкт додатковими цінностями, які не мають підстави в реальних властивостях самого об'єкта, але володіють соціальною значимістю для сприймаючого цей об'єкт. Імідж майбутнього учителя розглядається вченим в рамках професійного іміджу і є особистісним феноменом, який має соціально-психологічну природу, детерміновану суб'єктом особистості вчителя як фахівця-професіонала. Він відображає значущі особливості особистості, професійної діяльності і спілкування, поведінки і зовнішнього вигляду вчителя [1, с. 17].

Г. М. Коджаспірова, А. Ю. Коджаспіров визначають імідж майбутнього вчителя як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованця, колег, соціального оточення, масовій свідомості [2, с. 46].

В. Н. Черепанова, говорячи про індивідуальний імідж вчителя в контексті реалізації гуманістичної концепції освіти, визначає гармонійну сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних і професійних якостей майбутнього вчителя, покликаних продемонструвати його бажання, готовність і здатність до спілкуванню з учасниками освітнього процесу [3, с. 6].
Н. А. Тарасенко характеризує індивідуальний імідж майбутнього вчителя як

компонент культури педагогічної діяльності, який зумовлює успішність професійної діяльності майбутнього вчителя, так як дозволяє йому краще проявити особистісні та ділові якості. На його думку, індивідуальний імідж – це система особистісних якостей вчителя (толерантність, тактовність, доброзичливість, рефлексивність тощо) і психологічних засобів (вербальних і невербальних, способів спілкування, позицій, ролей), до яких цілеспрямовано вдається майбутній вчитель з метою досягнення оптимального результату педагогічної діяльності [4, с. 19].

Л. П. Качалова звертає увагу на те, що імідж вчителя – це інтегральна, цілеспрямована сформована, цілісна, динамічна якість, обумовлена відповідністю і взаємопроникненням внутрішніх і зовнішніх особистісних та індивідуальних якостей майбутнього вчителя, покликана забезпечити гармонійну взаємодію його з самим собою і учнями і дозволяє реалізувати педагогічну діяльність через формування позитивної думки [5, с. 28]. Констатуючи активну розробку різних аспектів іміджу майбутнього вчителя ми вважаємо, що проблема професійного іміджу поки не стала предметом спеціального дослідження. Аналіз наукових трактувань понять імідж, імідж майбутнього вчителя дозволяє нам зробити висновок про те, що єдиного науково-структурованого тлумачення поняття професійний імідж не існує. Більш того, цей термін у літературі зустрічається вкрай рідко, дане поняття відсутнє в словниках та енциклопедіях, немає і робіт, які розкривають сутність, зміст, технології формування професійного іміджу вчителя. Вищесказане дозволяє говорити про те, що поняття професійного іміджу вчителя як наукова проблема є актуальним і перспективним у сучасній педагогічній науці. Враховуючи наявні в педагогічних дослідженнях сутнісні характеристики іміджу вчителя, ми вважаємо, що професійний імідж майбутнього вчителя повинен бути визначений як образ, що представляє сукупність внутрішніх (особистісних, професійних якостей, що виражаються в індивідуальному стилі діяльності вчителя) і зовнішніх характеристик (культура вербального та невербального спілкування) в сукупності з естетичним оформленням одягу, зачіски, макіяжу та інших атрибутів габітусу, який створюється в результаті прямого їх сприйняття в процесі взаємодії вчителя з учнями або побічно через думку інших людей. В образі конкретного вчителя з'єднуються індивідуальний, професійний і віковий іміджі. Навколишні виносять судження як про особистісні, вікових, статевих, так і про суто професійні якості вчителя.

У структурі іміджу професіонала, запропонованої Л. П. Качаловою, виділені зовнішній, процесуальний і внутрішній компоненти. Зовнішня складова включає міміку, жести, тембр і силу голосу, костюм, манери, ходу. Зовнішній вигляд вчителя, безумовно, може створити робочий або неробочий настрій на занятті, сприяти або перешкоджати взаєморозумінню, полегшуючи або ускладнюючи педагогічне спілкування [6, с. 29]. Професійна діяльність, на думку Л. П. Качалової, розкривається через процесуальну складову іміджу, яка конкретизується такими формами спілкування, як професіоналізм, пластичність, виразність і т.д. [7, с. 30]. Емоційно багатий вчитель, який володіє прийомами вербального і невербального прояву почуттів та цілеспрямовано їх застосовує, здатний поживити заняття, зробити його експресивним, наблизити до природного спілкування. Внутрішня складова – це внутрішній світ людини, уявлення про його духовний та інтелектуальний розвиток, інтереси, цінності,

його особистість у цілому. Таким чином, імідж вчителя містить такі структурні компоненти: індивідуальні та особистісні якості, комунікативні, особливості професійної діяльності та поведінки, візуальний образ вчителя. Робота вчителя альтруїстична, а значить, імідж вчителя – це не тільки індивідуальна мета. Особистість вчителя сприяє формуванню особистості учня. Повсякденне безпосередній вплив ефективніше шаблонного виховання. Турбота вчителя про свій імідж – це важлива задача педагогічної діяльності.

Отже, турбота вчителя про свій імідж – це також професійна вимога. Загальновідомим є той факт, що візуальний образ вчителя «працює» перші п'ять хвилин заняття, а далі увагу учнів тримає особистість вчителя. Але все ж йому необхідно дотримуватися загальноприйнятих норм в одязі, зачісці, макіяжі, щоб не відволікати увагу на непотрібні деталі. Імідж складається з таких складових: візуальний образ (костюм, зачіска, манери, міміка), акустичний (тембр, сила голосу, висота, темп мови) і внутрішній (темперамент, настрій, спосіб мислення, духовна практика). В залежності від того, якою мірою вчитель володіє мистецтвом створення свого образу, можна говорити і про педагогічну майстерність.

Ми вважаємо, що в педагогічних вищих освітніх закладах повинні викладати акторську майстерність, де ставлять голос, навчають плавності рухів. Це або дається від природи, або вдумливий педагог осягає ази своєї професії безпосередньо в практиці. Розмовляючи зі студентами, з'ясували для себе елементи в іміджі педагога, які їм здаються найбільш привабливими, і зрозуміли, що зовнішня сторона хвилює їх в значно меншому ступені, ніж внутрішній світ педагога. Перше, що відзначають студенти, це оптимізм, повноту і смак до життя, які повинен демонструвати педагог. «Він повинен хотіти змінити світ на краще, а не тільки вчити нас формулами і алгоритмами!». Дуже важливо займатися собою, своїм особистісним ростом. Це один з найнадійніших способів домовитися з іншими. Вилікуватися від нелюбові до себе – радять психологи. Навчитися управляти своїми негативними рисами характеру. Крик ніколи не був ефективним способом спілкування. Емоції виникають на вістрі конфлікту, але не допомагають вирішувати його. Дуже важливо відокремлювати особисті кризи і вікові дефініції від професійної діяльності. Уміння управляти своїм психічним станом – почуттями, настроєм, афектами, стресами; вміння бачити себе з боку. Психологи це називають соціальною перцепцією – вона теж входить в педагогічну техніку. Сюди ж ми відносимо здатність до перевтілення, здатність до гри, нейролінгвістичне програмування. У тому й полягає наша робота, щоб розуміти – по тому, як подивилися, коли взяли ручки, коли посміхнулися – чи то ми вимовляємо, наводимо. Чи переконливі приклади, чи ті даємо ілюстрації. Зазвичай студент – «індикатор», по реакції якого звіряємо ефективність заняття.

На сучасному етапі для майбутнього вчителя окреслена проблема є досить актуальною. Престиж вчительської професії невеликий, у тому числі і в баченні школярів. Завданням стає представлення себе як поважного професіонала і цікавого своєю унікальністю людини, несхожої на інших вчителів. З'являється можливість продемонструвати не тільки свою професійну роль, але й цінність, навіть незамінність саме як виконавця цієї ролі. Ефективність створення професійного іміджу майбутнього вчителя залежить від уміння та здатності застосовувати стратегії, пов'язані з інноваційними педагогічними технологіями та може бути забезпечена створенням необхідного середовища у вищому навчальному закладі, яке сприяє формуванню у майбутніх вчителів мотивації та

інтересу до підвищення свого професійного рівня, розкриттям сутності та змісту формування іміджу.

Список використаних джерел:

1. Калюжний А. А. Социально-психологические основы имиджа учителя : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія» / А. А. Калюжний. – Ярославль, 1996. – 34 с.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь для высших и средних учебных заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
3. Черепанова В. Н. Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. Н. Черепанова. – Тюмень, 1998. – 20 с.
4. Тарасенко Н. А. Формирование индивидуального имиджа преподавателя вуза : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук / Н. А. Тарасенко. – Оренбург, 2002. – 20 с.
5. Качалова Л. П. Воспитание педагогического имиджа будущего учителя: теория и технология / Л. П. Качалова. – Шадринск, 2008. – 302 с.